

Gods aangezicht" en dus geen enkel oordeel uitsprekende over de gezindheid van mensen, meen ik, dat hier tevens iets verklaard wordt van de „commune mesure", die gelovigen en niet-gelovigen bij de rechtsvinding verbindt. Er is een natuurrecht d.w.z. er zijn fundamentele rechtsbeginselen, die hun bron niet in de mens zelf vinden en die langs de weg van het geweten erkend en aanvaard worden. Positief recht is dit natuurlijk niet. Met natuurrecht bedoel ik die „voorstellingen omtrent wat behoort van primaire aard, die zich vanzelf opdringen."⁴³ Nu de wereld opgelegd is, wordt het bestaan van een natuurrecht in deze zin steeds duidelijker. Ik noem slechts een voorbeeld: de weerklank, die de Universele Verklaring van de rechten van de mens van 1948 overal in de wereld heeft gevonden.⁴⁴ Met name in het volkenrecht wordt fel gestreden over het antwoord op de vraag, of er zekere fundamentele rechtsbeginselen zijn, die algemeen aanvaard worden. Een, ik erken het, beperkte ervaring doet mij deze vraag bevestigend beantwoorden. Als het over de richting gevende principes gaat, herkennen de Aziaat en de Afrikaan in de Europeaan zichzelf en omgekeerd.⁴⁵

Er moet echter meer gezegd worden. Jean Carbonnier heeft er enkele

⁴³ Scholten, Verzamelde Geschriften I, blz. 404 e.v.

⁴⁴ Over de vraag, of er een natuurrecht in de in de tekst aangegeven zin bestaat, is een onoverzienbare hoeveelheid literatuur. De „biblische Weisung" daarvoor is Romeinen 2 : 14 en 15. Daarover Herman Ridderbos, *Aan de Romeinen*, Kampen 1959, blz. 58 e.v. Men zie voorts E. J. J. van der Heijden, *Natuurlijke normen in het positieve recht*, rectorale oratie Rooms-Katholieke Universiteit Nijmegen 1933; H. J. Hommes, *Een nieuwe herleving van het natuurrecht*, prfschr. Amsterdam V.U. 1961; G. Th. Rothuizen, *Primus usus legis, studie over het burgerlijk gebruik van de wet*, prfschr. Amsterdam V.U. 1962.

⁴⁵ De discussie is op gang gebracht door B. V. A. Röling, *Europees Volkenrecht of Wereldvolkenrecht*, jaarboekje 1957/1958 van de Vereniging voor Internationale Rechtsorde „V.I.R.O.", blz. 1 e.v.; dezelfde, *International law in an expanded world*, Amsterdam 1960. In andere zin H. F. van Panhuys, *Regionaal of algemeen volkenrecht? Een te simpele vraagstelling*, inaugurele oratie Leiden 1960; G. H. J. van der Molen, *Norm en praktijk in de internationale samenleving*, afscheidscollege Amsterdam V.U. 1962; H. J. Roethof, *De norm in het volkenrecht*, 's-Gravenhage 1962.

Voor een deel berust het meningsverschil op een misverstand, nl. in zo verre Röling niet meer doet dan pleiten voor een uitbouw van het volkenrecht in overeenstemming met de sociale grondrechten. Een geheel andere vraag is, of de Aziaat, de Afrikaan, de Latijns Amerikaan aan het volkenrecht andere beginselen ten grondslag legt dan de Europeaan. Met name Roethof beantwoordt die vraag ontkennend. Zie voorts, *De Verenigde Naties: rechtsinstituut of politiek instrument?* in *Bene Meritus*, bundel voor Dr. J. Schouten, Kampen 1958, blz. 166 e.v.

Bij het zoeken naar materiaal voor de beantwoording van de gestelde vraag kan m.i. de godsdienstwetenschap belangrijke hulpdiensten bewijzen; J. Blauw, *Godsdienstwetenschap en theologie*, referaat wetenschappelijke samenkomst V.U. 1962.